

Белінська І.В.,
кандидатка філологічних наук,
асистентка кафедри соціальних комунікацій ННІЖ
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка, Київ

СПЕЦИФІКА ЦИФРОВОГО БАТЬКІВСТВА ТА КІБЕРВИХОВАННЯ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ

Актуальність проблеми. Четверта інформаційна революція змінила усталені погляди не лише на способи вироблення, розповсюдження та поводження з інформацією, вона змінила і нас самих. Людина з Homo Sapiens перетворилась на людину цифрову, а отже, цифровий світ вплинув на наші світогляд, ціннісні орієнтації, систему морально-етичних координат, змінив наші погляди на суспільно-політичні, економічні, екологічні події. Зазнали кардинальних змін і освітня сфера, педагогіка та виховання дітей. Батьківство й виховання як процеси заохочення та підтримки фізичного, емоційного, соціального та інтелектуального розвитку дитини від народження до дорослості розширили свої межі від світу фізичного до віртуального (цифрового). Отже, настав час поговорити про неминуче. Діти (за даними дослідження ключових компетентностей безпечної поведінки підлітків в Інтернеті, проведеному у 2016 році), які 4-6 годин свого вільного часу проводять у цифровому просторі, потребують батьків, які а) визнають таку об'єктивну реальність; б) готові прийняти дітей, чії друзі, кохання, захоплення та пригоди тепер – віртуальні; в) дають собі та дітям із цим раду; г) готові долати неминучі виклики цифрового простору, в ідеалі – бути готовими до них. Перелік можна продовжувати, якщо прагнути описати ідеальну реальність, але сьогодні, коли світ ще не оговтався від наслідків COVID-19, ця картина не виглядає аж так райдужно.

Стратегія Ради Європи про права дитини (на 2016-2021 роки) та Стратегія управління Інтернет Ради Європи (на 2016-2019 роки) визначають права дитини в цифровому середовищі як один із пріоритетних напрямків та, згідно з якими Інтернет повинен бути безпечним, надійним, відкритим та

сприятливим середовищем для всіх, включаючи дітей, без дискримінації. Безпека дітей у цифровому середовищі особливо важлива, зважаючи на те, що в Україні, попри наявність міжнародних нормативно-правових актів, що виступають регуляторами відносин в мережі Інтернет та захисту прав дитини, ця сфера залишається не врегульованою на законодавчому рівні та не передбачає будь-якої відповідальності за злочини або намір їх вчинення в мережі Інтернет (за даними Національної стратегії захисту дітей в цифровому середовищі на 2021 – 2026 роки). Вимушена дистанційна освіта в умовах пандемії провокує збільшення екранного часу дітей та підлітків, за результатами, викладеними у дослідженні «Екранний час і здоров'я підлітків: як віднайти баланс у часи пандемії» [2] порівняно з докарантинним періодом 2018 р. удвічі зросла кількість дітей, які перебувають онлайн 7 годин і більше. Це створює надмірне навантаження екранними практиками і містить значні ризики для дитячого здоров'я, — вважають науковці.

Важливими видаються результати опитування підлітків, що вивчало ключові компетентності їх безпечної поведінки в Інтернеті, проведеному у 2016 році. Було встановлено, що батькам, як і їхнім дітям – підліткам, бракує компетенцій безпечної поведінки в Інтернеті. 72,14% опитаних підлітків зазначили, що їхні батьки проводять в онлайн-мережі по 1-3 години протягом дня, а 43,03% опитаних підлітків отримують інформацію стосовно загроз в Інтернеті саме від батьків (50,15% – від викладачів, 22,91% – від друзів). Відповіді на запитання: «в який спосіб батьки схильні запобігати існуючим загрозам в Інтернеті?» серед респондентів розподілились таким чином: 22,91% відзначили, що батьки застосовують обмеження часу користування Інтернетом; 17,34% респондентів зазначили, що батьки використовують фільтри; 12,38% респондентів відзначили, що обговорюють з батьками та критично оцінюють зміст веб-сайтів, публікацій у соціальних мережах. Насторожує той факт, що батьки часто можуть бути необізнаними щодо можливих загроз для дитини в цифровому середовищі: 54,80% опитаних підлітків зазначили, що не отримують жодної підтримки від батьків щодо

безпечного користування Інтернетом. Також інформативними для дослідників є практики поводження підлітків зі шкідливою/неперевіреною інформацією, яку варто видалити з гаджетів. Лише 17,03% підлітків поінформують про це батьків, 4,02% — повідомлять в поліцію; 2,79% — вчителів. Найбільше респондентів (41,18%) видалять інформацію самостійно, якщо вони її розміщували; 31,58% — напишуть адміністратору сайту/групи/порталу; 21,98% — не зроблять з нею нічого.

Цифрове батьківство – це про відкрите спілкування зі своєю дитиною, регулярний, щирий інтерес до її активності в Інтернеті. Це про вивчення разом із дитиною можливостей Інтернету, захист дитини від його небезпек, активні дії щодо створення та підтримки гарної цифрової репутації та захищеності цифрової ідентичності дитини. Зрештою, кібервиховання (як синонім до «цифрове батьківство») полягає у перенесенні навичок батьківства у світ Інтернету.

Цифрове батьківство передбачає обізнаність щодо вікових ризиків, з якими може стикатись дитина. Приміром, у «Рекомендаціях для батьків щодо захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства в Інтернеті «Батьківство в цифрову епоху» [3] зазначається, що батьки дітей віком до 8 років повинні залишатися пильними в питаннях збалансованого використання пристроїв і належних вебсайтів та ігор їхніми дітьми. Батьки дітей віком від 9 до 12 років (які активно досліджують мережу у цьому віці) повинні упевнитися, що їхні діти користуються Інтернетом і технологіями безпечно й відповідально, постійно розмовляючи з ними про це. Найбільш активними інтернет-користувачами є підлітки віком з 13 до 17 років, їм, як і іншим віковим категоріям, важливі батьківський контроль і підтримка. Саме встановлення і дотримання правил поводження у цифровому середовищі усіма членами родини є запорукою успіху дій цифрових батьків. Неможливо домогтись від підлітка часового обмеження екранного часу, якщо таке ж обмеження не накладається на його батьків, братів та сестер. Встановлення довірливих стосунків, пояснення дитині, що вона завжди може розраховувати

на батьківську підтримку, є важливим як у світі реальному, так і цифровому. Якщо питання є надто болючим або носить інтимний характер – важливо поінформувати дитину, до кого вона може звернутись ще (про номери гарячих ліній, телефонів довіри тощо). Причому ці знання є важливими як для дітей, так і для їхніх батьків. Звісно, що не існує універсальних рецептів і правил щодо цифрового виховання/батьківства, як і не існує у світі двох однакових дітей, але є педагогічні принципи, які складались у ході онтогенезу. Так само нині напрацьовуються правила і принципи кібервиховання.

Метою нашого дослідження було вивчити розуміння батьками специфіки цифрового батьківства та кібервиховання, встановити рівні їхньої обізнаності щодо екранного часу, медіапрактик, ризиків цифрового середовища, в якому перебувають діти й самі батьки, включені у процеси дистанційної освіти.

Результати дослідження. Онлайн-опитування (за допомогою Гуглформ) «Цифрове батьківство та кібервиховання в умовах дистанційної освіти» тривало протягом вересня – жовтня 2021 року. Воно охопило 16 батьків (усі – жіночої статі) школярів віком від 9 до 14 років київського ліцею № 227 імені Михайла Громова. Серед них 68,8% опитаних батьки хлопців, 31,3% – дівчат. Питання анкети містило як закриті, так і відкриті питання.

Відповіді на питання щодо розподілу екранного часу дітей: «Скільки часу після закінчення уроків Ваша дитина проводить онлайн з метою навчання?» розподілились таким чином: 37,5% – 1 годину часу; 18,8% – понад 3 години; 12,5% – 2 години; 6,3% – 30 хвилин; 6,3% – до 1 години; 6,3% – 1,5 години; 6,3% – 2,5 години; серед відкритих відповідей була «мій син не має необхідності проводити кожен день онлайн після уроків з метою навчання». На питання «Вам відомо, скільки часу проводить Ваша дитина в мережі Інтернет поза навчальною діяльністю?» ствердно відповіли 87,5%, «ні» – 12,5%. На запитання: «А як щодо Вас? Скільки часу Ви проводите в мережі Інтернет поза роботою/навчанням?» діапазон відповідей коливався від «0»,

«небагато», «по-різному» до 3-4 годин. Найбільше відповідей були у діапазоні 30 хвилин – 1 година.

Усі батьки відповіли ствердно на запитання, що знають, якими месенджерами і соціальними мережами користується їхня дитина (здебільшого це ТікТок, Інстаграм, YouTube та Вайбер – названо у порядку спадання популярності). На думку батьків, кількість годин, проведених їхньою дитиною в Інтернеті з метою розваг і спілкування, становить 4 години – для 31,3%; 2 години – для 31,3%; 1 година – 25 %; 3 години – 12,5%, одна відповідь звучала так: «моя дитина не використовує Інтернет задля розваг». 56,3% опитаних не використовують, а 43,8% – використовують на гаджетах, якими користується дитина, функцію «Батьківський контроль», одна мама зазначила, що не знає, що це таке. 87,5% батьків вважають, що їхня дитина обізнана щодо ризиків, які можуть виникнути під час онлайн-спілкування, по одній людині відповіли «ні» та «не знаю». Половина опитаних вважає, що на програмах та іграх, якими користується (в які грає) їхня дитина, не встановлено налаштування конфіденційності, 37,5% вважають, що вони є; 12,5% – не розуміли, про що це питання. Відповіді на питання, чи грає дитина у комп'ютерні ігри та чи знаєте ви імена (нікнейми) віртуальних друзів вашої дитини розподілились приблизно однаково: «так» – 68,8% та 62,5% відповідно; «ні» – 31,3% та 37,5%. Найпопулярніші ігри серед дітей – Minecraft, Brawl Stars та Fortnite. Цікавими були відповіді щодо контенту, яким цікавляться діти. У половини опитаних був зазначений ігровий контент, також серед відповідей були квести, пізнавальний контент, блогерство, аніме, летсплей-відео, меми, лише одна відповідь стосувалась прослуховування музики. 75% опитаних мають у помешканні зони, вільні від гаджетів, 25% – ні. Половина респондентів встановлюють ліміт на перебування дитини в кіберпросторі з метою розваги, половина опитаних – ні. Серед варіантів ліміту називались межі: 1 година; 1-1,5 години; 2 години; 1-2 години; 1 година на ігри в телефоні; «до 23.00». Серед тих, хто не встановлював ліміти на гру, була й відповідь «немає потреби, завжди перевага прогулянкам і спілкуванню». Так

само порівну поділились відповіді на питання «Чи проводите Ви спільно з дитиною час в інтернет-просторі? Якщо «так», то в який спосіб?». Серед ствердних відповідей були такі уточнення: «переглядаємо фільми разом», «так, разом іноді граємо», «так, інколи разом переглядаємо фільми і аніме, інколи тваринок і мемасіки», «вчимо разом англійську»; «так, ми можемо разом грати в ігри, спілкуватися в месенджерах, шукати інформацію, яка нас зацікавила». На питання, чи відомі вашій дитині правила безпечної поведінки у цифровому середовищі, якщо «так», то від кого вона їх дізналась? – усі респонденти відповіли, що «відомо насамперед від батьків», кілька респондентів додали вчителів та однолітків, одна відповідь звучала, як «відомі, але не всі». Цікаво було вивчити відповіді на відкрите питання: «яку альтернативу інтернет-розвагам Ви пропонуєте дитині?». Лише троє мам відповіли «ніяку», інші відповіді звучали, як «прогулянку, читання книг, подорожі»; «книги, прогулянки, музеї, кінотеатри, театри, квести, настільні ігри в сімейному колі, оф-лайн спілкування з друзями»; «книги, танці, просто побазікати, прогулянку»; «настільні ігри, прогулянки в парку, відвідини кінотеатру»; «ліплення, конструювання, малювання, прогулянки»; «прогулянки, спільні справи, художня школа»; «прогулянки на свіжому повітрі, зустрічі з друзями»; «заняття спортом та англійською»; «прогулянку у парку, читання книг, малювання, спільний перегляд науково-популярних або художніх фільмів».

Наприкінці тесту для тих, хто пройшов опитування до кінця, поруч з подякою за участь у дослідженні, було запропоновано покликання на просвітницький матеріал, розміщений на Інформаційно-ресурсному центрі «Дитина без насильства» [1]. Там батьки за бажання змогли отримати більше інформації про конкретні кроки із захисту дитини, до яких можна вдаватись батькам у цифровому середовищі.

Висновки. Отже, проведене нами дослідження засвідчило усвідомлення батьками відповідальності за цифрове благополуччя, безпеку та

дозвілля дітей, воно актуалізувало необхідність співтворчого підходу у кібервихованні та проведенні часу разом із дитиною як онлайн, так і офлайн.

Список використаних джерел:

- 1.Захист дітей від он-лайн насильства. - [Електронний ресурс]: <https://rescentre.org.ua/bezpeka-ditei-v-interneti/zakhyst-ditei-vid-on-lain-nasylstva>
2. Найдьонова, Любов Антонівна Екранний час і здоров'я підлітків: як віднайти баланс у часи пандемії / Любов Антонівна Найдьонова, Наталія Федорівна Умеренкова, Надія Леонідівна Дятел // Наукові студії із соціальної та політичної психології. — 2021. — Вип. 48 (51). — С. 169-187
3. Parenting in the digital age - Parental guidance for the online protection of children from sexual exploitation and sexual abuse (2017). – URL: <https://edoc.coe.int/en/children-s-rights/7513-parenting-in-the-digital-age-parental-guidance-for-the-online-protection-of-children-from-sexual-exploitation-and-sexual-abuse.html>